



Lätt om odling

Nr 17 • Växter för hårt klimat

Klimatet sätter gränser för vilka växter och sorter som går att odla i olika delar av vårt land. Ju längre norrut man kommer desto kortare är växtperioden och desto strängare är vintrarna. Men man ska komma ihåg att inom alla klimatzoner förekommer stora lokala skillnader. Gynnsamma lägen finns eller kan skapas även inom kallare områden.

För ettåriga växter är det växtperioden som begränsar vad man kan odla. Urvalet av buskar, träd och perenner begränsas mer av vinterhärdigheten.

Läs mer om odlingsförutsättningar i Lätt om odling nummer 16.

Här följer några förslag på lämpliga växter och sorter för odling i norr.

Grönsaker: En del av grönsakerna måste förkultiveras, d v s sås inomhus och sedan planteras ut, medan andra kan sås direkt på friland. Tänk på att ju hårdare klimatet blir desto fler växtslag kräver förkultivering inomhus eller i växthus.

Behöver oftast förkultiveras: broccoli, blom-, bryssel-, grönkål, savoj-, spets-, vitkål, frilandsgurka, fänkål, isbergssallat (kan direktsås), majs, pak choy, purjolök, rotpersilja, salladskål, selleri (blad-, rot-), squash.

Kan vanligen direktsås: bönor, dill, frilandsgurka (under duk), gräslök, kålrabbi, kålrötter, lök (sättilök), majrova, mangold, morötter, palsternacka, persilja, plock- och huvudsallat, rädisa, rättika, rödbeta, spenat, svartrot, ärter.

I växthus kan man odla aubergine, gurka, melon, tomat, paprika och pumpa. Med brysselkål och majs kan det vara på gränsen till att de hinner växa klart under säsongen. Välj tidiga sorter. Täck med fiberduk så länge som möjligt. Svartrotten bör stå kvar i landet under vintern för att skördas säsongen efter sådd. Annars hinner den inte bli särskilt stor.

Potatis

De flesta sorterna går bra att odla. Det man kan ha problem med är frostnätter sent på våren och tidigt på hösten. Då är det bra att ha täckmaterial till hands, t ex fiberduk eller säckväv. Låt den sena potatisen stå kvar i jorden så länge som det går, d v s tills frosten kommer. Några exempel på bra nyare sorter är:

Tidiga: Rocket, Maria, Maris Bard, Minerva, Première, Sprint.

Sommarpotatis: Columbo, Provita, Ukama.

Sena: Appell, Asterix, Bellona, Eloge, Folva, Herta, Ovatio, Sava.

Ettåriga växter (annueller)

En del av de ettåriga blommorna måste förkultiveras för att hinna nå full utveckling, "utplanteringsväxter". Andra kan sås direkt på växtplatsen, "sommarblommor".

Några exempel på ettåriga blommor som behöver **förkultiveras** är: aster, blomstertobak, blomsterböna, dahlia, dorotea-blomma, flitiga lisa, gulkrage, indiankrasse, jätteeternell, klockranka, lejongap, leverbalsam, lobelia, luktärt, lövkoja, nejlika, pelargon, petunia, påfågelsblomster, räsvans, salvia, sommarflox, tagetes, trädgårdsverbena, zinnia.

Exempel på ettåriga blommor som kan **sås direkt** på växtplatsen: atlasblomma, blomsterlin, blåklint, dvärgkrage, fjärils-



Utgiven av

Svenska Förbundet för Koloniträdgårdar och Fritidsbyar

Åsögatan 149 • 116 32 Stockholm • Tel. 08-556 930 80

e-post: kansli@koloni.org • hemsida: www.koloni.org

blomster, gossen i det gröna, jungfrun i det gröna, mattram, praktmalva, prins Gustafs öga, reseda, riddarsporre, ringblomma, roseneternell, rosenskära, sideneternell, solros, sommarslöja, sömntuta.

Perenner

Många perenner kan odlas **över hela landet** och kräver inga speciella åtgärder för att övervintra väl. Exempel på dessa perenner är: akleja, allåkerbär, alpmartorn, alpsockblomma, bergormrot, blodnäva, blågull, bondpion, borstnejlika, brandlilja, brudbröd, gul fetknopp, gullris, gullstav, gullvi, gulplister, hybridfjällsippa, klippestånds, krollilja, lammöron, nysört, plymspirea, praktbetonika, praktlysing, riddarsporre, röd sockblomma, rölleka, sibirisk vallmo, smörboll, stor blålocka, stormhatt, strandiris, svärdslilja, tovsippa, träjon, violviva, vårkrage, ålandsrot, älgört.

En del perenner kan **odlas över hela landet**, men för att övervintra väl kräver de **skyddad och dränerad växtplats**. Exempel är: aklejruta, amerikansk älgört, astilbe, backnejlika, backsippa, backtimjan, bergklint, blåsippa, citrontimjan, dillpion, fjällbrud, fjällglim, fotblad, funkia (många), fänrikshjärta, gul nunneört, hjärtbergenia, hässellocka, höstflox, jätteekungslys, jätteprästrake, kaukasiskt fetblad, lungört, löjtnantshjärta, mandelblomma, praktbinka, praktnäva, prakterölleka, rosenkrage, rudbeckia, rödblåra, silverarv, skuggbräcka, sommarviva, taklök, trädgårdsisris, ungersk blåsippa, violruta, våradonis.

Ytterligare en grupp är de perenner som kan odlas **i stora delar av landet** och som för god övervintring och utveckling kräver en **skyddad och väl-dränerad växtplats**. Till dessa hör bland annat: alunrot, aubretia, barrbräcka, bollviva, fagertrav, fransgentiana, gullstake, höstglim, kantnepeta, mossflox, penningblad, prickflox, rosenbräcka, silverax, solbrud, vinteriberis, åbrodd.

Vedartade växter

De vedartade växter (prydnadsbuskar, träd, frukt, bär) som rekommenderas här är sådana som anses hårdiga i minst zon 5. Zonan-givelse har inte medtagits p g a att den många gånger är ett alltför grovt mått på hårdighet. En växts chanser att överleva av-görs i många fall mer av växtens ursprung och i vilket läge den är planterad.

Prydnadsbuskar

hf=friväxande häck

hk=klippt häck

*=höstvärde (bladverk, frukter)

Vårblommande maj-juni

am. hagtorn, *Crataegus intricata*, hk
aronia: slän-, *Aronia prunifolia*, hf, hk, *
svart, *A. melanocarpa*, hf, fk, * (ätbar)
bened, *Euonymus europaeus*, *
blåtry, *Lonicera coerulea*, hf, hk *
bukettapel, *Malus sargentii**
druvfläder, *Sambucus racemosa*
gulbladig, S.r. 'Sutherland Gold'
forsythia (balkan-), *Forsythia europaea*
ginst: gull-, *Cytisus purgans*
rosen-, c. pupureus
grönvide, *Salix phylicifolia* 'Bräckuvidir'
gullrips, *Ribes aureum*, hf, *
hagtorn, *Hippophae rhamnoides*
häckbereris, *Berberis thunbergii*, hf
häggmispel, *Amelanchier spicata*, hf, hk, *
bär-, *A. alnifolia* 'Alvdal'
kornell: blod-, *Cornus alba* 'Kesselringi'
gull-, *C. stolonifera* 'Flaviramea'
lyckobladsbuske, *Caragana frutex*
måbär, *Ribes alpinum*, hk
rhododendron: dvärg-, R. 'Scarlet Wonder'
park-, R. *catawbiense* 'Grandiflora'
vårzalea, R. *canadense*
rosenkvitnen, *Chaenomeles japonica*
rosentry, *Lonicera tatarica rosea* gr. fl.
sandkörs, *Prunus pumila* 'Depressa'
sibirisk ärtbuske, *Caragana arborescens*, hk
skärmetry, *Lonicera involucrata* 'Lycksele';
'Malmberget' *
spirea: björk-, *Spirea betulifolia* 'Thor'
girland-, S. *nipponica* 'Halvards Silver'
norsk brud-, S. *x cinerea* 'Grefsheim'
bukett-, S. *media*
spärrtry, *Lonicera morrowii* 'Nor'
syren: bond-, *Syringa vulgaris*, hf, hk
ludd-, S. *tomentella* 'Elinor'
preston-, S. *prestoniae* 'Royalty'
ull-, S. *villosa*
tibast, *Daphne mezereum*

Sommarblommande, juni-juli

häckoxbär, *Cotoneaster lucidus*, hf, hk *
olvon: dvärg-, *Viburnum opulus* 'Nanum'
park-, V. *lantana*, *
skogs-, V. *opulus*, * 'Strömsund'
rosenhallon, *Rubus odoratus*
rönnspirea, *Sorbaria sorbifolia* 'Pia'
schersmin: doft-, *Philadelphus coronarius*



Ligustersyren

gordon-, var. *gordonianus* 'Waterton'
smällspirea, *Physocarpus opulifolius*, *
syren: häng-, *Syringa reflexa*
liguster-, *S. reticulata*
ungersk, *S. josikaea* 'Oden'

Höstblommande augusti–september

smällspirea, *Physocarpus opulifolius* *
snöbollsbuske, *Viburnum o. roseum*
'Strömsund'

spirea: klase-, *Spirea x billiardii*
praktspirea, *S. japonica* 'Odensala';
'Norrbotten'

syrenhortensia, *Hydrangea paniculata*
'Grandiflora'

Blommar hela sommaren

liten praktspirea, *Spirea japonica* 'Little
Princess'

snöbär, *Symphoricarpus albus* ssp
laevigatus 'Arvid'

ölandstok, *P. fruticosa*, 'Fridhemii', hf;
'Goldfinger', hf; 'Goldteppich', hf

Mindre prydnadsträd

Det finns flera användbara, härdiga mindre prydnadsträd. Av *Caragana* kan man välja **hängkaragan** (*Caragana arborescens* 'Pendula') eller **fjäderkaragan** (*C. arb.* 'Lorbergii'). Inom släktet *Malus* finns många fina

prydnadsaplar (paradisäpplen): **bukettapel** (*Malus sargentii*), **bärapel**, (*M. baccaa*), **rosenapel**, (*M. floribunda*) 'Hopa', dessutom *M. x 'Inga-Lill'*, *M. x 'John Downie'*, och *M. x 'Royalthy'*. Hägg finns numera också i många varianter: **gulbarkig hägg** (*Prunus maackii*), **blodhägg** (*P. padus 'Colorata'*) och **virginiahägg** (*P. virginiana*) är några exempel. **Rund knäckepil** (*Salix fragilis* 'Bulata') är en liten pil med rund krona. **Amerikansk rön** (*Sorbus decora*), **pärllagstorn** (*Crataegus mordenensis*) 'Toba' och **ungersk syren** (*Syringa josikaea*) är ytterligare exempel på lämpliga mindre prydnadsträd.

Klätterväxter

Av klematis kan man förslagsvis välja **alpklematis** (*Clematis alpina*), **violklematis** (*C. durandi*), **gullklematis** (*C. tangutica*), **skogsklematis** (*C. vitalba*) eller **italiensk klematis** (*C. viticella*).

Inom kaprifolsläktet finns **eldkaprifol** (*Lonicer x brownii* 'Dropmore Scarlet'), **äka kaprifol** (*L. caprifolium*), **vildkaprifol** (*L. periclymenum*) och **tellmannskaprifol** (*L. x tellmanniana*) som kan vara odlingsvärda. Andra exempel på klätterväxter är **pipranka** (*Aristolochia durior*), **humle** (*Humulus lupulus*), **vildvin** (*Parthenocissus vitacea*) och **klättervildvin** (*P. quinquefolia* 'Engelmannii').

Rosor

Klaseblommiga (polyantha och floribunda): 'Bonica', 'Erna Grootendorst', 'Europeana', 'Frau Astrid Späth', 'Joseph Guy', 'Lichterloh', 'Rödhätte', 'Schneewitchen' ('Peter Lamberts' från 1901, d v s den gamla), 'The Fairy',.

Storblommiga: 'Aloha', 'Carina', 'Chicago Peace', 'Dame de Coeur', 'Peace', 'Summer Holiday'. Obs! i det norrländska klimatet blir dessa rosor inte särskilt långlivade, kanske bara 2–3 år. Förr eller senare kommer vintrar som de storblommiga rosorna inte klarar trots skyddad växtplats och vintertäckning.

Klätterrosor: 'Flammentanz', 'Leverkusen', 'New Dawn', 'Polstjärnan'.

Busk- och parkrosor: *Rosa majalis* 'Tornedal'. *R. nitida* 'Defender' (hf), *R. pendulina* (hf), *R. foetida* 'Persiana', *R. pimpinellifolia* 'Poppius', *R. pim. flora plena* 'Finlands vita ros', *R. rugosa* 'Hansa' (hf), 'Agnes', 'F.J. Grootendorst' (hf), 'Belle Poitevi-

ne', 'Martin Frobisher', 'Schneezweg', R. gallica 'Splendens', 'Officinalis', R. alba 'Hurdal', 'Maidens Blush', 'Maxima', 'Suaeolens', R. 'Comte de Chambord' (r), R. 'Jacques Cartier' (r), R. 'Louise Odier' (r), R. 'Therese Bugnet' (r).

r=remonterande d v s blommor en andra omgång efter huvudblomningen

hf=användbar som friväxande häck

Fruktträd

Äpple: Flera gamla sorter är härdiga i norr, nämligen Antonovka (matäpple), Charlamovsky (matäpple), Gyllenkroks Astrakan, Gyllne Kitaika, Huvitus, Oranie, P J Bergius (röd Säfstaholm), Risäter, Sariola, Snövit, Stenbock, Stor klar Astrakan, Säfstaholm, Särso, Transparente Blanche, Wealthy. Nyare sorter är Mantet, Silva, Rescue och Röd-luan.

Att odla **päron och plommon** är lite av en chansning, men det kan vara roligt att försöka. De kan odlas upp till zon 4 och i goda lägen i zon 5. Spaljéerna gärna mot en varm vägg.

Päronsorter: Augustipäron, Esperens Herre, Gråpäron, Göteborgs Diamant, Hovsta, Lybecker Bergamott.

Plommonsorser: Allmänt Gulplommon, Czar, Experimentalfältets sviskon, Madame (busktyp på egen rot), Tunaplommon. Allmänt rödplommon är en ny sort som är värd att pröva.

Körsbär: Härdigast är surkörsbär. Exempel på sådana är Brunkörsbär, Fanal, Ostheimer, Skuggmorell, Stora Klarbär. Kirs och Nordia är buskkörsbär odlade på egen rot.

Tänk på att de flesta äpplen och päron kräver pollinering från andra äppel- och päronsorter!

Även många prydnadsäpplen fungerar bra som pollenlämnare. Vissa sorter av plommon och körsbär (Brunkörsbär och Ostheimer) behöver också korspollineras även om många är självfertil.

Bär

Svarta vinbär: Hedda, Hildur, Melalahti, Polar, Risarp, Storklas, Öjebyn samt

lokalsorterna Jänkisjärvi, Korpikylä, Nikkala.

Röda vinbär: Rubina, Röda Holländska

Vita vinbär: Gullan, Vita Långklasia

Krusbär: Hinnonmäki gul, Hinnonmäki röd, Scania. En nyare mjöldaggsresistent sort är Invicta men vi vet ännu för lite om dess härdighet.

Hallon: Haida, Maria, Muskoka, Ottawa, Preussen, Älandsbro Asker och det gula hallonet Golden Queen.

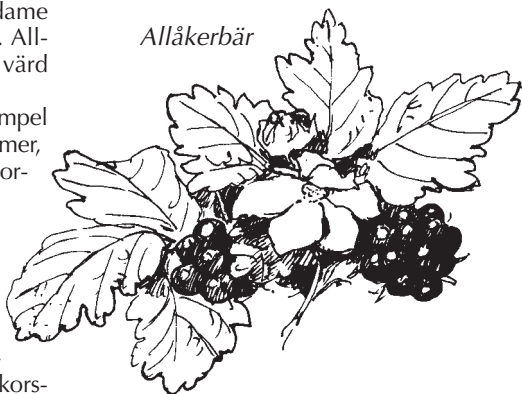
Jordgubbar: (i ordning från tidiga till sena) Sara (smulgubbe), Honeoye, Lina, Tamella, Korona, Abundance, Bounty. Dania och Dulcita är i senaste laget man kan ge bra på lätta, varma jordar.

Allåkerbär: Anna, Beata, Linda, Sofia. Minst två sorter måste planteras för att man ska få bär.

Fråga alltid efter svenskodlade och norrlandsanpassade växter i plantskolan. Planter av samma växtslag kan ha betydligt olika härdighet beroende på var ursprungsplantan härstammar ifrån. I handeln finns numera ett sortiment med växter som har Norrlandsursprung.

E-planta är också ett kvalitetsmärke som borgar för sundhet, sortäktighet och härdighet.

Allåkerbär



Text: Eva Wirén, Solveig Sidblad

Illustrationer: Han Veltman



Utgiven av

Svenska Förbundet för Koloniträdgårdar och Fritidsbyar

Åsögatan 149 • 116 32 Stockholm • Tel. 08-556 930 80

e-post: kansli@koloni.org • hemsida: www.koloni.org